

УДК 334.72:339.3(477)

Бегларашвілі О.П.*кандидат економічних наук,**старший викладач кафедри торговельного підприємництва
Київського національного торговельно-економічного університету*

РОЗВИТОК ВЕЛИКОГО, СЕРЕДЬОГО ТА МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ОПТОВІЙ ТА РОЗДРІБНІЙ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

У статті висвітлено аспекти розвитку великого, середнього та малого підприємництва у оптовій та роздрібній торгівлі України. Проаналізовано динаміку показників кількості великих, середніх та малих підприємств та фізичних осіб-підприємців у галузі торгівлі, кількість зайнятих на них працівників, обсяги реалізованих ними товарів та послуг, обсяг капітальних інвестицій, рівень рентабельності їх операційної діяльності.

Ключові слова: велике, середнє та мале підприємництво, оптова та роздрібна торгівля, рентабельність операційної діяльності.

Бегларашвили О.П. РАЗВИТИЕ КРУПНОГО, СРЕДНЕГО И МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ОПТОВОЙ И РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛЕ УКРАИНЫ

В статье освещены аспекты развития крупного, среднего и малого предпринимательства в оптовой и розничной торговле Украины. Проанализирована динамика показателей количества крупных, средних и малых предприятий и физических лиц-предпринимателей в сфере торговли, количество занятых на них работников, объемы реализованных ими товаров и услуг, объем капитальных инвестиций, уровень рентабельности их операционной деятельности.

Ключевые слова: крупное, среднее и малое предпринимательство, оптовая и розничная торговля, рентабельность операционной деятельности.

Behlarashvili O.P. LARGE, MEDIUM AND SMALL BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE'S WHOLESALE AND RETAIL TRADE

The article highlights the aspects of large, medium and small businesses in the wholesale and retail Ukraine. The dynamic performance of large, medium and small businesses and individual entrepreneurs in the field of trade, the number of employees employed by them, the volume of their goods and services sales, capital investments, the profitability of their operations.

Keywords: large, medium and small businesses, wholesale and retail trade, operating profitability.

Постановка проблеми. Становлення і сталий розвиток ринкових відносин в Україні тісно пов'язані з підвищенням ефективності підприємницької діяльності суб'єктів господарювання. Одним із важливих напрямів розвитку і зміцнення національної ринкової економіки, формування конкурентного середовища є взаємодія великого, середнього і малого підприємництва, зокрема в галузі оптової та роздрібно торгівлі.

На даний час відбувається суперечливі структурні зрушення у розвитку не лише великих, середніх і малих суб'єктів господарювання, але й їх взаємодії. З одного боку, спостерігається поступальний розвиток малого бізнесу, з іншого – рівень його взаємодії з великими підприємствами не відповідає прогресивним світовим тенденціям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з функціонуванням підприємств оптової та роздрібно торгівлі, ефективності господарських зв'язків, висвітлювалися у наукових працях таких зарубіжних вчених, як І. Ансоффа, Б. Бермана, Д. Еванса, а також вітчизняних вчених: А. Мазараки, Н. Голошубової [3], Л. Лігоненко, Н. Трішкіної [9] та інших провідних науковців і практиків. Проте зміни у соціально-економічній ситуації країни, нові глобалізаційні виклики актуалізують необхідність проведення нових досліджень у цій галузі.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати мету дослідження, яка полягає в проведенні аналізу аспектів розвитку великого, середнього і малого підприємництва в оптовій та роздрібно торгівлі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід більшості держав, подібних за масштабами до України, які впродовж останнього часу здійснили економічний прорив, доводить, що складовою успіху було

вдале залучення до виконання відповідних завдань великого бізнесу. Причому в країнах, де він був відсутній, влада вдавалася до його цілеспрямованого нарощування.

Разом із тим роль малого бізнесу важлива не лише в забезпеченні темпів розвитку економіки країни, а й у формуванні сучасної соціальної структури з достатньо високою питомою вагою середнього класу. Досвід розвинених країн свідчить про виключно важливе значення малого бізнесу для економічного зростання, забезпечення зайнятості та підвищення доходів населення, задоволення їх потреб у товарах і послугах, формування середнього класу і демократичних інститутів.

Згідно ст. 55 Господарського кодексу України суб'єкти господарювання залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва [1].

Варто зазначити, що торговельне підприємництво характеризує «відсутність відносної економії витрат за рахунок масштабів діяльності. У торгівлі збільшення обсягу товарообороту не завжди супроводжується зниженням рівня витрат. Більше того, окремі невеликі підприємства можуть бути ефективнішими завдяки більш раціональному використанню робочої сили – залучення працівників до виконання різноманітних операцій залежно від поточної потреби в них... Економічна доцільність існування в торгівлі крупних, середніх та малих підприємств створює умови для збереження стійкого прошарку дрібного капіталу. Малий бізнес завдяки масовості, динамічності, гнучкості та державній підтримці є живильним середовищем для середнього та великого бізнесу» [10, с. 465].

Кількість підприємств та фізичних осіб-підприємців в Україні за їх розмірами у загальних показниках по суб'єктах великого, середнього та малого підприємництва в оптовій та роздрібній торгівлі у 2010-2012 рр. характеризує таблиця 1.

Показники табл. 1 свідчать про те, що суб'єктами великого підприємництва є виключно підприємства, незважаючи на той факт, що з 2012 р. до них, згідно чинного законодавства, можуть відноситись і фізичні особи-підприємці. Серед представників середнього підприємництва в оптовій та роздрібній торгівлі переважають підприємства і їхня частка у 2012 р. порівняно з 2010 р. зросла з 94,9% до 96,1%. Навпаки, у малому підприємстві ситуація кардинально протилежна. Так, якщо у цій царині у 2010 р. частка підприємств становила 8,9%, то у 2012 р. вона зросла на 3%, що відповідає 11,9%. Ще менша частка підприємств серед суб'єктів мікропідприємництва.

«З прийняттям у 2012 році Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні» внесено зміни до Господарського кодексу України в частині визначення понять суб'єктів великого, малого та середнього підприємництва, які приведено у відповідність до класифікації ЄС. У 2012 році питома вага суб'єктів малого та середнього підприємництва склала 99,96% від загальної кількості суб'єктів господарювання, що в цілому відповідає європейським стандартам» [2].

Активізація підприємницької діяльності сприяє зниженню соціальної напруги через забезпечення населення робочими місцями та стабільним джерелом доходу. Таблиця 2 містить показники, що характеризують кількість зайнятих працівників за розмірами підприємств у оптовій та роздрібній торгівлі у 2010-2012 рр.

Як свідчать показники таблиці 2, за останні три роки збільшилась частка працівників, зайнятих у оптовій та роздрібній торгівлі на великих підприємствах з 261,6 тис. осіб, що відповідало 21,1% у

2010 р., до 300,8 тис. осіб, тобто 25,2% у 2012 р. Протилежна ситуація склалася із середніми та малими підприємствами оптової та роздрібної торгівлі – порівняно із 2010 р. у 2012 р. частка працівників, які зайняті на них, скоротилася на 2%.

Разом із тим кількість найманих працівників на одному підприємстві у оптовій та роздрібній торгівлі у 2010-2012 рр. зазнала певних змін. Так, якщо у 2010 р. на одному великому підприємстві даної галузі працювало 1699 осіб, то вже у 2012 р. даний показник зріс до 1738 осіб. Кількість працівників на середніх підприємствах оптової та роздрібної торгівлі протягом аналізованого періоду, навпаки, зменшилась із 105 осіб до 98 осіб. Разом із тим варто зауважити, що середня кількість працівників на одному малому чи мікропідприємстві залишилася незмінною, що відповідає 5 особам та 3 особам [6, с. 798].

Однією із основних складових формування ВВП в країні є обсяги реалізованих товарів та послуг, які містяться в таблиці 3.

Дані таблиці 3 свідчать, що упродовж трьох досліджуваних років найбільша частка реалізованих товарів та послуг у оптовій та роздрібній торгівлі припадає на середні підприємства. Даний показник зріс із 45,6% у 2010 р. до 48,3% у 2012 р. Разом із тим, варто зауважити, що частка реалізованих товарів і послуг великими підприємствами у галузі торгівлі складає близько 30%. Слід врахувати, що частка даних суб'єктів господарювання серед загальної кількості досліджуваної галузі в Україні складає не більше 0,6%.

У сучасних умовах економічна стабільність та розвиток діяльності торговельного підприємництва може бути досягнута шляхом залучення реального інвестування як вітчизняного, так і іноземного. У сфері інвестиційної діяльності створена нормативно-правова база, яка адаптована до міжнародних норм, зокрема Закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування»,

Таблиця 1

Кількість підприємств та фізичних осіб-підприємців за їх розмірами у загальних показниках по суб'єктах великого, середнього та малого підприємництва в оптовій та роздрібній торгівлі у 2010-2012 рр. [6, с. 778-779]

Роки	У % до кількості суб'єктів великого підприємництва		У % до кількості суб'єктів середнього підприємництва		У % до кількості суб'єктів малого підприємництва		З них суб'єкти мікропідприємництва	
	у % до кількості суб'єктів малого підприємництва							
	підприємства	фізичні особи-підприємці	підприємства	фізичні особи-підприємці	підприємства	фізичні особи-підприємці	підприємства	фізичні особи-підприємці
2010	100,0	94,9	5,1	8,9	91,1	7,6	90,6	
2011	100,0	96,2	3,8	11,7	88,3	10,1	87,6	
2012	100,0	96,1	3,9	11,9	88,1	10,2	87,5	

Таблиця 2

Кількість зайнятих працівників за розмірами підприємств у оптовій та роздрібній торгівлі у 2010-2012 рр. [6, с. 790-791]

Роки	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства		З них мікропідприємства	
	тис. осіб	у % до загальної кількості зайнятих працівників відповідного виду діяльності	тис. осіб	у % до загальної кількості зайнятих працівників відповідного виду діяльності	тис. осіб	у % до загальної кількості зайнятих працівників відповідного виду діяльності	тис. осіб	у % до загальної кількості зайнятих працівників відповідного виду діяльності
2010	261,6	21,1	430,2	34,6	549,3	44,3	242,9	19,6
2011	275,2	22,1	425,0	34,1	546,5	43,8	246,9	19,8
2012	300,8	25,2	388,6	32,6	504,0	42,2	228,6	19,2

Таблиця 3

Обсяги реалізованих товарів та послуг за розмірами підприємств у оптовій та роздрібній торгівлі у 2010-2012 рр. [6, с. 824-825]

Роки	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства		З них мікропідприємства	
	млн грн	у % до загального обсягу реалізації відповідного виду діяльності	млн грн	у % до загального обсягу реалізації відповідного виду діяльності	млн грн	у % до загального обсягу реалізації відповідного виду діяльності	млн грн	у % до загального обсягу реалізації відповідного виду діяльності
2010	412004,8	29,3	641747,6	45,6	352380,3	25,1	112252,5	8,0
2011	486684,6	30,7	741941,6	46,7	358490,3	22,6	114503,7	7,2
2012	481477,1	29,6	783853,1	48,3	358279,4	22,1	116750,3	7,2

Таблиця 4

Обсяг капітальних інвестицій за розмірами підприємств в оптовій та роздрібній торгівлі у 2010-2012 рр. [6, с. 798]

Роки	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства		З них мікропідприємства	
	млн грн	у % до підсумку	млн грн	у % до підсумку	млн грн	у % до підсумку	млн грн	у % до підсумку
капітальні інвестиції у матеріальні активи								
2010	9910,1	17,7	5210,6	10,8	2494,4	12,0	851,3	13,3
2011	8675,9	11,6	7777,8	10,1	4583,2	13,7	999,5	13,8
2012	9921,4	8,9	5798,1	7,7	3729,1	10,3	1093,0	9,1
капітальні інвестиції у концесії, патенти, ліцензії, торговельні марки та аналогічні права								
2010	475,2	26,0	25,9	3,0	12,2	8,9	4,6	46,4
2011	99,1	15,0	1332,6	46,1	13,9	3,5	4,7	23,1
2012	221,3	13,5	127,8	7,1	10,4	8,2	2,3	7,0
капітальні інвестиції у придбання програмного забезпечення								
2010	111,5	8,6	71,2	14,0	13,6	13,1	2,3	6,0
2011	148,5	11,4	96,8	22,0	31,9	19,1	3,4	7,7
2012	196,9	13,8	82,1	17,9	14,5	8,7	2,1	2,7

«Про захист іноземних інвестицій на Україні»; Угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій тощо.

За даними Держкомстату України головним джерелом фінансування інвестицій в основний капітал залишаються власні кошти підприємств і організацій, за рахунок яких, станом на 01.01.2012, освоєно 54,0 % від загального обсягу капіталовкладень. Частка залучених і запозичених коштів (у тому числі, кредитів банків та інших позик, коштів іноземних інвесторів) у загальних обсягах капіталовкладень становила 21,0% [2].

Таблиця 4 містить показники, що характеризують обсяг капітальних інвестицій за розмірами підприємств в оптовій та роздрібній торгівлі у 2010-2012 рр.

Показники таблиці 4 свідчать про те, що капітальні інвестиції у великому торговельному підприємстві у матеріальні активи знизилися з 17,7% у 2010 р. до 8,9% у 2012 р.; у концесії, патенти, ліцензії, торговельні марки та аналогічні права – з 26,0% у 2010 р. до 13,5% у 2012 р. Разом із тим капітальні інвестиції у придбання програмного забезпечення за досліджуваний період зросли з 8,6% до 13,8%.

Зауважимо, що середні та малі підприємства галузі оптової та роздрібною торгівлі характеризуються аналогічним рівнем інвестицій у матеріальні активи у 2010-2012 рр., у той час як частка капітальних інвестицій у концесії, патенти, ліцензії, торговельні марки та аналогічні права значно вищі, ніж у великого торговельного підприємства.

«Ефективність є порівняльною оцінкою результату діяльності, що відображає не тільки її здатність забезпечити економічне зростання, а й можливість

стимулювати прогресивні структурно-якісні зміни. В цілому ефективність діяльності підприємства – це ступінь досягнення поставлених цілей, що відбиває оптимальне поєднання затрат і результатів діяльності. Основним показником, що виражає ефективність бізнесу є рентабельність. Однак, враховуючи ту позицію, що ефективність охоплює різні сфери діяльності підприємства виникає необхідність розробки сукупності показників, які б відображали досягнення поставлених цілей» [8, с. 127-128].

Показники рентабельності операційної діяльності підприємств за їх розмірами в оптовій та роздрібній торгівлі у 2010-2012 рр. містяться в таблиці 5.

Таблиця 5

Рентабельність операційної діяльності підприємств за їх розмірами в оптовій та роздрібній торгівлі у 2010-2012 рр., % [6, с. 838; 5, с. 432; 4, с. 453]

Роки	Усього	У тому числі			
		великі підприємства	середні підприємства	малі підприємства	з них мікропідприємства
2010	9,8	8,4	15,6	3,2	-
2011	15	11,3	20,6	10	-
2012	12,2	11,6	14,2	8,4	-0,7

Як свідчать дані таблиці 5, найвищий рівень рентабельності операційної діяльності підприємств в оптовій та роздрібній торгівлі було зафіксовано для суб'єктів господарювання середнього підприємства (20,6% у 2011 р.), у той час як найнижчий –

мають суб'єкти господарювання мікропідприємництва (-0,7% у 2012 р.)

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки. У великому та середньому торговельному підприємстві переважно функціонують підприємства, у той час як у малому та мікропідприємстві переважають фізичні особи-підприємці. Найбільша кількість зайнятих працівників спостерігається на середніх та малих підприємствах у галузі торгівлі. Найбільша частка реалізованих товарів та послуг у оптовій та роздрібній торгівлі припадає на середні підприємства. Середній рівень рентабельності операційної діяльності великих, середніх та малих підприємств в оптовій та роздрібній торгівлі становить 11,5%.

З огляду на ситуацію, що склалася, необхідним є розробка та впровадження заходів з метою активізації підприємницького потенціалу. На думку українського науковця М. Забедюка, вдосконалення функціонування і взаємодії великого, середнього і малого торговельного підприємства можливе за умови спрямування зусиль влади, бізнесу та громади у таких напрямках:

- підвищення ступеня насиченості території підприємницькими структурами;
- розвиток інфраструктури підприємництва;
- розвиток підприємницьких структур з переробки с/г сировини у кінцеву продукцію споживання;
- розвиток підприємництва у віддалених районах, селах;
- підвищення інноваційності малих та середніх підприємств [7, с. 187].

На думку Н. Голошубової, «потрібна структурна переорієнтація торгівлі України на досягнення оптимального співвідношення між суб'єктами господарювання (підприємствами-юридичними особами та фізичними особами-підприємцями), великим, серед-

нім і малим підприємством, видами торговельних об'єктів (магазинами, дрібнороздрібними торговельними об'єктами, у тому числі пересувними місцями продажу товарів, ринками), складськими об'єктами, посередниками оптової ланки та їх типами за розмірами та спеціалізацією» [3, с. 25].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 2003. – № № 18, 19-20, 21-22. – С. 144.
2. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. [Електронний ресурс] // Режим доступу : www.dkgr.gov.ua/files/8cd09.docx.
3. Голошубова Н.О. Структурна перебудова торгівлі споживчими товарами / Н.О. Голошубова // Товари і ринки. – 2013. – № 1. – С. 16–28.
4. Діяльність суб'єктів господарювання. 2010. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. – К. – 2011. – 453 с.
5. Діяльність суб'єктів господарювання. 2011. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. – К. – 2012. – 467 с.
6. Діяльність суб'єктів господарювання. 2012. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. – К. – 2013. – 840 с.
7. Забедюк М.С. Активізація підприємницького потенціалу як фактор розвитку бізнес-середовища / М.С. Забедюк // Економічні науки. Сер. : Економіка та менеджмент : зб. наук. пр. / Луц. нац. техн. ун-т. – 2012. – № 9 (2). – С. 183–188.
8. Олександренко І.В. Методичні підходи до діагностики ефективності діяльності підприємства / І.В. Олександренко // Економічний форум. – 2013. – № 4. – С. 126–136.
9. Трішкіна Н.І. Проблеми і перспективи розвитку оптової торгівлі в Україні / Н.І. Трішкіна // Університетські наукові записки – 2010. – № 3 (35). – С. 229–234.
10. Шимко О.В. Розвиток конкуренції у сфері торгівлі як необхідна умова ефективного функціонування споживчого ринку / О.В. Шимко // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси : зб. наук. пр. / Луц. нац. техн. ун-т. – 2012. – № 9 (3). – С. 461–470.

УДК 334.021:504.03

Бережна М.В.
аспірант кафедри економіки підприємства
Національного гірничого університету

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена дослідженню сучасного підходу до законодавчого регулювання екологічної відповідальності підприємств. Проаналізовано закордонний та вітчизняний досвід в цій галузі. Розглянуто механізми реалізації екологічних принципів діяльності суб'єктів підприємницької діяльності. Запропоновано засоби удосконалення системи екологічного регулювання як на державному рівні, так і на рівні підприємства.

Ключові слова: регулювання, законодавство, механізм, екологізація, природокористування, екологічний принцип.

Berezhna M.V. АНАЛИЗ МЕХАНИЗМА ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ.

Статья посвящена исследованию современного подхода к законодательному регулированию экологической ответственности предприятий. Проанализированы зарубежный и отечественный опыт в этой области. Рассмотрены механизмы реализации экологических принципов деятельности субъектов предпринимательской деятельности. Предложены средства совершенствования системы экологического регулирования как на государственном уровне, так и на уровне предприятия.

Ключевые слова: регулирование, законодательство, природопользование, экологизация, механизм, экологический принцип.

Berezhna M.V. ANALYSIS OF THE MECHANISM OF STATE REGULATION OF ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY OF ENTERPRISES.

The article investigates the current approach to legal regulation of environmental responsibility of business. Analysis of foreign and domestic experience in this field is given. The mechanism of implementing environmental principles of business entities is explored. The ways to improve a system of environmental regulation both at the state level and at the enterprise level are proposed.

Keywords: regulation, legislation, greening, mechanism, natural resources, environmental principles.